

Kirja-arvio

Markus Ojala

Mediatutkimuksen aapinen internetin aikakaudelle

Janne Seppänen & Esa Välierronen (2012).
Mediayhteiskunta. Tampere: Vastapaino, 228 s.

► *Mediayhteiskunnassa* professorit Janne Seppänen ja Esa Välierronen luotaavat laaja-alaisesti mediavälitteiseen viestintään ja mediatuotantoon liittyviä ajankohtaisia ilmiöitä yhteiskuntatutkimuksen näkökulmasta. Teos on suunnattu erityisesti viestintäalan yliopisto-opintoja aloitteleville tai alan opiskelua harkitseville, ja se tarjoaa selkokielisen johdatuksen tutkimusalueen keskeisiin kysymyksiin. Samalla kirja määrittää kiinnostavalla tavalla viestintätutkimuksen agenda ja päivittää käsitystä sitä hallitsevista tarkastelutavoista.

Suhteessa vertaisteoksiinsa, Helsingissä pääsykoekirjana pitkään käytettyyn Hannu Niemisen ja Mervi Pantin kirjaan *Media markkinoilla* sekä Tampereella valintakokeeseen luettavaan Risto Kuneliuksen *Viestinnän vallassa* -teokseen, *Mediayhteiskunta* siirtää huomiota pois sekä julkisuuden, demokratian ja median yhteiskunnallisen vastuun kaltaisista normatiivisista lähtökohdista että joukko- viestintätutkimuksen omasta historiallisesta perinteestä. Sen sijaan Seppänen ja Välierronen lähestyvät sosiologisempia kysymyksenasetteluja median roolista osana moderniteettia ja yhteiskunnallista vuorovaikutusta. Selkeän normatiivisen lähtökohdan puuttuminen ei välttämättä ainakaan helpota nuoren lukijan pyrkimyksiä hahmottaa viestinnän tutkimuksen kenttää ja sitä ohjaavia tarkastelutapoja. Toisaalta *Mediayhteiskunta* tarjoaa ehkä edeltäjiään realistisemmän kuvan alan tutki-

musta luonnehtivasta monimuotoisuudesta ja yhtenäisen tutkimusagendan puutteesta.

Nimi tuntuu kunnianhimoiselta: elämekö yhteiskunnassa, jota luonnehtii nimenomaan median käyttö ja tuotanto ja jota voidaan selittää median vuorovaikutusta välittävän ja todellisuutta rakentavan roolin kautta? Teoksen johdannossa Seppänen ja Välierronen tuntuvat allekirjoittavat tällaisen tulokinnan esittäessään, että ”nykyistä pitkälle kehittynyttä länsimaista yhteiskuntaa ei voi ymmärtää ottamatta huomioon mediaa ja sen roolia yhteiskunnallisessa vuorovaikutuksessa” (s. 10). Hieman myöhemmin he tarkentavat argumenttinsa kolmeen yhteiskunnallisen toiminnan kenttään: ”kirjamme ydinajatus on, että taloutta, politiikkaa ja kansalaisyhteiskuntaa ei voida kunnolla ymmärtää, jos ei oteta huomioon mediaa” (s. 13).

Näistä varsin painavista lähtökohdista huolimatta kirjoittajat eivät kuitenkaan tavoittele yhteiskunnan yleistä selittämistä mediateorian avulla: ”emme väitä, että media määrittelee yhteiskunnallisen kehityksen suunnan” (s. 15). Kokonaisvaltaisen media-yhteiskuntateorian rakentamisen sijaan tarkastelua luonnehtii pikemminkin pyrkimys hahmottaa, miten media on osa laajempia yhteiskunnallisia prosesseja ja millä tavoin mediaa käytetään yhteiskunnallisessa toiminnassa. Esimerkiksi taloutta koskevassa luvussa kirjoittajat keskittyvät tarkastelemaan mediatuotantoa ja erittelemään sen viime-

aikaisia muutoksia. Luvussa ei pohdita, missä määrin vaikkapa markkinoiden toimintaa tai yleistä talouskehitystä voidaan selittää mediassa rakentuvien taloutta koskevien käsitysten kautta.

Teos ankuroituu vahvasti omaan aikaansa, mitä erityisesti toistuva viittaaminen YouTubeen ja Facebookiin korostaa. Näihin kahteen suosituimpaan verkkopalveluun kiinnitetään kirjassa huomiota enemmän kuin yhteenkään yksittäiseen perinteiseen joukkoviestimeen. Onko tämä perusteltua, kun tarkastellaan median roolia yhteiskunnassa? Osittain kyse toki lienee ensisijaisen lukijakunnan tietoisesta huomioimisesta: erilaisia median toiminnalle ja yhteiskunnalliselle merkitykselle yleispäteviä väitteitä havainnollistetaan nimenomaan sosiaalisen median käyttö tavoilla, jotka kirjoittajat olettanevat nuorten lukijoiden arkea lähimpänä oleviksi esimerkeiksi.

Toisaalta YouTubeen ja Facebookin toistuva esilletuonti kuvastaa sitä, miten voimakkaasti Seppänen ja Väliverronen painottavat internetin mediayhteiskuntaa rakenteistavaa merkitystä. Onko kirjoittajien tarkoituksena vihjata, että todellinen mediayhteiskunta kypsyy vasta digitaalisen verkkomedian myötä? Luonnehdintana mediayhteiskunta määrittää Seppäsen ja Väliverronen mukaan nimenomaan ”nykyistä, pitkälle kehittyntä länsimaista yhteiskuntaa” (s. 10). Tämän voi tulkita korostavan yleisesti joukkoviestinnän roolia yhteiskuntaa koossa pitävänä voimana, mutta väite saattaa yhtä lailla viitata myös internetin ja sosiaalisen median yhteiskunnallista vuorovaikutusta välittävään luonteeseen.

Takakansi vakuuttaa *Mediayhteiskunnan* olevan ”odotettu puheenvuoro mediamaiseman ja viestinnän muutoksista”. Lupausta ei petetä, sillä juuri muutoksen teema nousee teoksessa voimakkaasti esiin ankuroituen erityisesti internetiin. Verkko ei ole vain mediateknologinen ilmiö, joka saa aikaan muutoksia tavoissa tuottaa, jaella ja kuluttaa mediasisältöjä, vaan kirjoittajat kuvaavat sitä myös sosiaalisen järjestäytymisen muutoksena.

Internetiin liitettyihin yhteiskunnallisiin ja viestinnällisiin muutoksiin lukeutuvat kirjassa muutokset mediamaisemassa, vuorovai-

kutuksessa, aikatilassa sekä yksityisen ja julkisen välisessä suhteessa. Verkkoviestinnällä nähdään yhteys myös asiantuntijajärjestelmien heikkenemiseen, yleisöjen ja mediamarkkinoiden pirstoutumiseen, journalistien portinvarjijavallan suhteellistumiseen, maksuttomien sisältöjen kasvavaan ”ongelmaan” sekä ”palkattoman työn” yleistymiseen eli käyttäjälähtöisten sisältöjen ja vertaismainonnan kaltaisten ilmiöiden merkityksen kasvuun mediataloudessa. Vaikka kirjoittajat huomauttavat, että internetin ja perinteisen joukkoviestinnän erotelu on ennen kaikkea ”analyttinen” (s. 68) ja että todellisuudessa nämä kaksi sekoittuvat monella tavalla toisiinsa, teos tuntuu pohjautuvan voimakkaasti juuri tähän kahtiajakoon. Juuri verkkoviestintää koskevien argumenttien kautta rakentuu kuva siitä, että mediamaisema ja sitä kautta mediayhteiskunta ovat merkittävän muutoksen keskellä.

Tekstin keskeinen, alati joko ilmitasolla tai pinnan alla väreilevä jännite kulkee siis perinteisen median ja sosiaalisen median välillä. *Mediayhteiskuntaa* voikin lukea 2010-luvun aikalaisdiagnoosina, jossa tämän vastakkainasettelun kautta piirtyy esiin kaksi toisistaan poikkeavaa ja toisiinsa lomittunutta yhteiskuntaa. Niitä voisi luonnehtia perinteiseksi mediayhteiskunnaksi ja sosiaalisen median yhteiskunnaksi, joilla on omat toimintalogiikkansa ja sosiaaliset käytäntönsä. Siinä missä perinteistä mediayhteiskuntaa luonnehtivat esimerkiksi sellaiset periaatteet, toimijat ja käytännöt kuin *broadcasting*, yksisuuntaisuus, ammattimaisuus, instituutiot, sisällöntuotanto, yhteisöt ja integroituminen, sosiaalisen median yhteiskunnassa korostuvat henkilökohtainen joukkoviestintä, vuorovaikutteisuus, epäammattimaisuus, verkottuneet yksilöt, sisältöjen jakaminen, verkostot ja pirstoutuminen.

Kahden mediayhteiskunnan rinnakkaiselo tuottaa myös tutkimuksellisia haasteita. Havainnot ja argumentit verkkoon ja digitalisoitumiseen kytkeytyvistä muutoksista viestinnän käytännöissä kulkevat tiiviisti läpi kirjan ja piirtävät kuvan tilanteesta, jossa perinteiset tavat käsitteellistää median yhteiskunnallista merkitystä ovat käyneet ongelmallisiksi. Seppänen ja Väliverronen nostavatkin toistu-

vasti esiin erilaisia mediaan liitettyjä käsitteellisiä jäsennyksiä, kuten yleisö, käyttäjä, tuottaja ja kuluttaja, vain todetakseen heti perään, että kyseiset jaottelut ovat menettämässä merkitystään tai että nykymaailmassa tilanne on huomattavasti monimutkaisempi. Kirjan lukemisesta tulee näin varsin postmoderni kokemus: vanhat tavat ymmärtää, jäsentää ja arvioida median yhteiskunnallista roolia murenevat, mutta pitäviä uusia jäsennyksiä ja etenkin normatiivisia mittapuita ei juurikaan ole tarjolla. Niiden sijaan kirjoittajat esittelevät runsaasti erilaisia, usein sosiologiasta kumpuavia ja laajoihin historiallisiin kehityskuluihin viittaavia käsitteitä, kuten medioituminen, modernisaatio, globalisaatio, yksilöllistyminen, konvergenssikulttuuri, rituaalit ja symbolinen valta.

Nämä Seppäsen ja Väliwerrosen suosimat käsitteet ovat kasvattaneet suosiotaan viimeaikaisessa viestinnän tutkimuksessa. Ne kuvastavat osaltaan sitä haastetta, jonka alan tutkijat ovat entistä useammin asettaneet itselleen: median selittämistä ja tulkitsemista osana yhteiskuntaa ja sen suuria prosesseja. Koska median katsotaan näyttelevän keskeistä roolia yhteiskunnassa, mediatutkimuksen piirissä on yhä voimakkaammin vaadittu tutkimuksellisen katseen siirtämistä itse medioista laajemmin yhteiskuntaan ja muita yhteiskuntatieteitä pohdituttaviin kysymyksiin. *Media-yhteiskuntaa* voi lähestyä kartoituksena erilaisista tavoista vastata esitettyyn haasteeseen, ja tässä mielessä se kulkee viestintätieteiden totunnaisen tutkimustradition sijaan sellaisten mediasta kiinnostuneiden sosiologien kuin John B. Thompsonin, Manuel Castellsin ja Pierre Bourdieun jalanjäljissä.